

דף כד

'אלא בכור מאן תנא אמר רב חסדא בית שמאי היא דאמר בכור בקדושתיה קאי דתנן ב"ש אומר לא ימנה ישראל עם הכהן על הבכור פסולי המוקדשין'. נתבאר בבכורות לג.

'היו לפניו שתי חטאות... כבר עמדו הראשונים בישוב הברייתא עם משנתנו, שחכמים במשנה מקלים בכל ענין וראבר"ש מקיל אם נשחטה בעלת המום זריקת דם התמימה, ואילו בברייתא חכמים נקטו כראבר"ש דמתניתין וראבר"ש אוסר בכל ענין.

התוס' כאן מחלקים בין מפריש בהמה לאחר שנעשית האחרת בעלת מום, שאין עליה קדושה כל כך, ובין שתי בהמות שהופרשו מתחילה לאחריות ונראו שתיהן להיקרב.

בבכורות (לג.) מחלקים התוס' בין אם חילל את בעלת המום על התמימה, שכל הקדושה שהיתה בבע"מ נתפסת בתמימה, ובזה מדובר במשנה, ובין אם השניה קדושה קדושת פה מצד עצמה – שאין נראה כאילו פקעה קדושתה של הבע"מ.

ויש אומרים שמחלוקת תנאים היא בפירוש מחלוקת חכמים וראבר"ש (שיטמ"ק).

הרמב"ם בפירוש המשנה כתב שחכמים במשנה דיברו כשהבהמה נמכרה לאחר וכאילו אינה מצויה, משא"כ כשהיא עדיין ברשותו (וכן נקט חילוק זה בלקוטי הלכות לתירוץ המרווח על קושית התוס').

ודייקו האחרונים מרש"י שאינו סובר כדברי התוס' כאן אלא אפשר שסובר כתיודצים האחרים.

'מה שמשיבח בעור פוגם בבשר'. ואם תאמר אם כן מדוע העמיד רב חסדא כראבר"ש דוקא, הלא אף לחכמים יש לאסור מפני שפוגם בבשר? יש לומר שאין כאן ביווי הקדש כל כך ואינו דומה למכירה באטליו, הלכך לחכמים מותר [אפילו בבכור], אבל לבית שמאי ולראבר"ש שחמורה להם קדושתם שלפסוה"מ, יש לאסור (עפ"י חזו"א לה, ז).

פרק חמישי

'כיצד מערימין...'. תחבולת ההתר תיקרא 'הערמה', ותחבולה שאינה להתר – 'מרמה' (פרוש המשנה לרמב"ם).

ע' בספר 'תולדות יעקב יוסף' מטות לא, א – על 'הנחש היה ערום'.

'עולה אין שלמים לא, [ואת] אמרת דמצית פקעת ליה מקדושתה?!' – ואף על פי שבצד אחד יש סברא לאסור בהקדשה לשלמים יותר מהטלת מום, שהרי כשמטיל מום אינו מפקיעו מכהן משא"כ כשמקדיש לשלמים – אך הלא לענין זה אין מקום לחלק בין עולה לשלמים, ואם לעולה מותר הגם שמפקיעו מכהן ואעפ"כ לשלמים אסור מפני שמסלקו מקדושת בכור, א"כ כל שכן שיהא אסור להטיל מום (עפ"י הגר"ז ס).

אעפ"י שקדושת שלמים עדיפה על קדושת הבכור, שהרי יש בהם מצוות יתרות; מתן שתיים שהן ארבע, סמיכה נסכים ותנופת (כמבואר בזבחים פט ושם יא:), וא"כ הרי כשמקדיש לשלמים אינו מורידו מקדושתו אלא מעלהו, אעפ"כ אינו רשאי. וטעם

הדבר צריך באור, והרי לפי מה שנתבאר אינו משום ששקדו חכמים על זכות הכהנים, וגם מאי שנא עולה משלמים הלא שניהם קדושתם עדיפה מבכור.

וי"ל הואיל והכהנים זוכים בבכור משלחן גבוה (כמו שאמרו בבב"ק יג.) הרי כשמקדיש לשלמים מפקיע משלחן גבוה לעצמו וזה אינו רשאי, וגם כשמטיל מום אעפ"י שאינו מפקיע מכהנים מ"מ מפקיעו משלחן גבוה, משא"כ כשמקדיש לעולה אינו מפקיע כלל משלחן גבוה. [וכן יש לפרש לשון הרמב"ם (תמורה ד, יב) 'אבל אינו יכול לומר זבחי שלמים שאינו יכול להפקיע אותו מקדושתו כדי ליהנות בו' – דהיינו מפני שמפקיעו לעצמו].

ואולם בדיעבד נראה שחל הקדשו, שהרי עתה חולין הוא, והרי לא גרע ממכרו לנכרי שהפקיע קדושתו (וצ"ע בדקדוק לשון רבנו גרשום 'אבל שלמים דגריע קדושה מבכור דנאכל לישראל לא יקרב').

דף כה

'ילדה טומטום ואנדרוגינוס... קסבר רשב"ג ולדות קדשים בהוייתן הן קדושין, דאי ס"ד ממעי אמן הן קדושין אמאי אין קדושה חלה עליהן הא תפסתינהו קדושה דאמייהו' – כי מיד עם יצירתם, בטרם ניכרים בשוניותם [ועדיין אינם בגדר 'טומטום ואנדרוגינוס'], כבר חלה עליהם קדושה (עפ"י ר"ג כאן ולעיל יא. ותוס'. וערש"י יז. סד"ה ואליאב דר"י).

'ל"א שכן קדושה חיילא עליה... – פירוש, קדושת עולה חמורה הלכך חלה עליו [ושמא צ"ל 'שכן קדושה חמורה...'], ככתוב בפירוש רבנו גרשום].
 ויש מי שצדד לפרש שעולה עדיפה שכן קדושה חלה עליו על פיו, משא"כ הבכור שקדושתו באה ע"י יציאתו מהרחם, ושמא קדושת פה עדיפה [כדוגמת סברת התוס' להלן (כו: ד"ה אמר אביי), לענין עולה ומעשר] (חדושי הגר"ס).

'אמר על הלקט עם נשירת רובו יהא הפקר' – ואעפ"י שלא נשר כולו חל עליו דין לקט, שהרי קיימא לן בכל מקום 'רובו ככולו' (רדב"ז מתנות עניים ד, יד).
 ולענין שעת חלות דין 'פרט' – ע' שנות אליהו להגר"א פאה ז, ג; מנחת חינוך רכג בהשמטות; שבט הלוי ח"ח רמט.

**'האומר לשפחתו הרי את שפחה וולדך בן חורין... האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד...'.
 בבאור שיטת הרמב"ם (עבדים ז, ה) בענין זה, ע' בלחם משנה שם; חדושי הגר"ח הלוי שם; שערי ישר ב, כב; קהלות יעקב ב"ק לד, ט.**

ובמה שמבואר בגמרא שאם 'עובר ירך אמו' יכולה השפחה לקבל גט עבור העובר, הגם שידה אינה משתחררת והריהי היא כיד רבו – ע' בראשונים ספ"ב דגטין; חזו"א אה"ע קמו לדף מב סק"ו.

(ע"ב) 'דלמא היינו טעמא דרבי יוחנן דאדם מתכפר בשבח הקדש'. ופרש"י שלפי דעה זו, ולד חטאת שדינו במיתה היינו רק כשלא רצה להתכפר בו אלא באמו, אבל רצה להתכפר בו מתכפר. וקשה ממה שאמרו לעיל (כב.) 'ישיא פסיקא ליה' דהיינו ולד חטאת דינו במיתה אף קודם שנתכפר באם, ומשמע שה"ה אם אינו רוצה להתכפר בה כלל [שאל"כ אין זה מלתא דפסיקא אלא כחטאת שאבדה דסיפא]. וכן העיר הרש"ש.
 וי"ל שהסוגיא דלעיל הולכת כדחיית רב המנונא שאין אדם מתכפר בשבח הקדש בחטאת (וכמש"כ התוס' לחלק למסקנא בין

(פסק הרמב"ם (פסוה"מ ד, יב-ג) שאם אחר מכירה בסוף העולם – הרי זו ספק לפיכך תמות. וכן בספק דלעיל, אם היתה בשדה או באגם הרי זו ספק אבודה, שמא יש שם אדם הרואה אותה בשעת כפרה נאינו מפרש כרש"י שהספק הוא בנתערבה). לפיכך תמות מספק.

אמר רבא: אבידת לילה אין שמה אבידה (לפי שאינה ראויה להיקרב אז, לא היא ולא דמיה), הלכך דינה ברעיה ולא במיתה [אפילו לרבי]. לפי אפשרות אחת בגמרא, אפילו אם היתה אבודה גם ביום אלא שתחילת אבידתה היתה בלילה – אין זו אבודה.

וכן הלכה, שאם עיקר אבידתה בלילה אעפ"י שהיתה אבודה בשעת כפרה – אינה מתה אלא תרעה (רמב"ם פסוה"מ ד, ט). ויש להסתפק שמא כל זה רק כשהפריש אחרת בלילה, אבל הפריש ביום מתה. ומסתימת דברי הרמב"ם משמע שגם כשהפריש ביום רועה (עפ"י חזון איש לה, ד).
אמר אביי: נוקטים אנו, 'אבידה' ולא גנובה ולא גזולה (הלכך אפילו חזרו אליו לאחר כפרה – רועה. חזו"א. ויש מי שכתב שלרב הונא אין הדין כן).

נגנבה או נגזלה והפריש אחרת, אפילו אבדה אחרי שהוחזרה ונתכפר באחרת – רועה, שאין נדין 'נתכפרו בעליה באחרת' אלא במפריש לאבוד ולא מפריש לגנובה (חזו"א לה, ג עפ"י דהתוס' בפסחים צז:).

לדברי רבי שמעון, כל חטאת שנתכפרו בעליה באחרת דינה במיתה, ללא חילוק אם היתה אבודה אם לאו. הלכה כחכמים (עפ"י רמב"ם פסוה"מ ד, ג), וכרב הונא (עפ"י כסף משנה ולח"מ; לקוטי הלכות). ומשמע שלרב הונא אם נתכפר בשאינה אבודה – אבודה מתה כנ"ל. וכבר תמחו על דברי הרמב"ם (רפ"ד מפסוה"מ) שאין משמע כן (ע' בשפ"א ועוד). וי"א שבוה פסק הרמב"ם כסתמי הסוגיות, שאפילו הקריב האחרת – האבודה מתה, אך דוקא בשנמלך (עפ"י חדושי הנצי"ב).

ב. המפריש מעות לחטאתו ואבדו; אם הקריב בינתיים חטאת אחרת ואח"כ מצאן – יוליכן לים המלח. הפריש חטאת אחרת ומצא את המעות לפני שהקריבה; אם אחר כך נתכפר באחרת – בכל מקום שדין האבודה במיתה [דהיינו לרבי ולר"ש בכל אופן, ולחכמים – תלוי במחלוקת האמוראים הנ"ל באופנים השונים], המעות ילכו לים המלח. ובכל מקום שאין דינה במיתה, דין המעות כמותר חטאת, לנדבה. ואם נפל מום באחרת ולא נתכפר בה – תימכר, ויביא חטאת אחרת מדמיה ומהדמים שאבדו והשאר יפול לנדבה.
וכן הדין כשהפריש מעות אחרות ונמצאו הראשונות – יביא מאלו ומאלו חטאת והשאר יפול לנדבה. ואם הביא מהשניות לבדן – המעות הראשונות ילכו לים המלח, לרבי ולר"ש – בכל אופן, ולחכמים – תלוי בדעות האמוראים כנ"ל.

הואיל והלכה כרב הונא, הלכך אם משך אחד מהציבורים – השני ילך לים המלח כנ"ל, אבל אם הביא מאלו ומאלו – השאר יפול לנדבה (כמבואר ברש"י כג. רע"א). ואם בא להימלך – מורים לו להביא מאלו ומאלו או יביא מהאבודות, והשאר יפול לנדבה (עפ"י לח"מ ולקוטי הלכות).

דפים כג – כד

לח. מה הדין במקרים הבאים?

א. הפריש שתי חטאות לאחריות.

ב. הפריש (עבור חטאת) שני ציבורי מעות לאחריות.

ג. הפריש חטאת ונפל בה מום.

א. המפריש שתי חטאות לאחריות – מתכפר באיזו מהן שירצה וחברתה רועה [עד שתסתאב, ותימכר ויפלו דמיה לגדבה כדין 'מותר חטאות ואשמות'. ונחלקו תנאים במותר זה האם עורות הגדבה ניתנים לכהנים (רבי נחמיה / רבי שמעון) אם לאו (אלא נמכרים ויפלו דמיהם לגדבה. רבי יהודה)]. כן אמר רבי הושעיא, ופרשו דבריו אליבא דרבי [וכל שכן שחכמים סוברים כן]. ולדעת רבי שמעון לעולם הנשאת דינה במיתה, שהרי נתכפרו בעליה באחרת.

א. יש אומרים שאין דין זה אמור אלא כשפירש שאחת משתי החטאות תיקרב חטאת והאחרת לאחריות, אבל הפריש שתי חטאות בסתם, מתוך מחשבה שתהיה השניה אחריות לראשונה – לא נתקדשה השניה. ובבת אחת לא נתקדשו כלל (ריב"א בתוס' פסחים צו: ד"ה הפריש; תוס' מנחות פ.).

ויש אומרים שאפילו כשמפריש שתי חטאות בסתם חלה קדושה (עפ"י קרן אורה מנחות פ. בדעת התוס' שם; חזו"א או"ח בדעת ר"י בתוס'; אבי עזרי פסוה"מ ד"ה – בדעת הרמב"ם).
 ב. מסתבר שבמפריש לאחריות אין חילוק אם עושה מעצמו או נמלך בבית דין, שאין שייך לומר שדחאו בידיים כיון שלא הפרישו אלא לאחריות (לקוטי הלכות).
 ג. המפריש שתי חטאות לאחריות, גם אם אבדה אח"כ אחת מהן, דין הנותרת ברעיה ולא במיתה, כי מתחילת הפרשה לא היתה מיועדת להקרבה (עפ"י תוס' פסחים צו רע"ב).
 ד. על מקור הדין שמפריש שתי חטאות לאחריות אינן במיתה – ע' במנחות פג. וברד"ה אף כל).

היתה אחת תמימה ואחת בעלת מום – התמימה תיקרב ובעלת מום תיפדה (ויפלו דמיה לגדבה). נזרק דמה של התמימה קודם שנשחטה בעלת המום – הבע"מ אסורה, שהרי נתכפרו בעליה באחרת (והואיל וכשהופרשה מתחילה היתה ראויה להיקרב חטאת, אעפ"י שכבר נפדית יש בה קדושה להאסר. עפ"י תוס'). ולדברי רבי אלעזר ברבי שמעון אפילו אם שחט הבע"מ מקודם ובשרה מונח בקדרה – כשנתכפר בתמימה יוצא בשרה של זו לבית השריפה.

א. נראה שדין זה שאמר ראבר"ש – מדרבנן הוא (עפ"י חזון איש לה, ז).
 ב. מדברי הרמב"ם (פסוה"מ ד, ג) כפי שהם לפנינו נראה לכאורה שפסק כראבר"ש. אבל יותר נראה שפסק כחכמים אלא שיש חסרון דברים בספרים (עפ"י כסף משנה שם).

ב. אמר רבי אמי: המפריש שני ציבורי מעות לאחריות – מתכפר באחד מהם, והשני יפול לגדבה. ופרשו שאפילו רבי שמעון מודה בדבר (ורק בבהמות סובר שלעולם דינן במיתה, אבל לא במפריש מעות לאחריות).

ג. המפריש חטאת והרי היא בעלת מום – מוכרה ויביא בדמיה אחרת (ואפילו כשנקרבה השניה, אין הבעלת-מום במיתה). רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: אם קרבה שניה עד שלא נשחטה זו – דינה במיתה מפני שנתכפרו בעליה באחרת.

ואם נשחטה הבע"מ מקודם, אפילו לראבר"ש אין בשרה נאסר בזריקת דמה של השניה. ואינו דומה למפריש שתי חטאות לאחריות, כי כאן כשהופרשה השניה כבר היתה זו בעלת מום ואין עליה קדושה כל כך (תוס' כאן).

ובמקום אחר (בכורות לג.) חילקו התוס' בין אם מחלל את הבעלת-מום על התמימה, שאז מקלים יותר [לחכמים מותרת תמיד ולראבר"ש כשנשחטה מקודם], כי כל קדושה של בע"מ נכנסה בתמימה ותפסה קדושתה, משא"כ אם התמימה קדושה בפה מצד עצמה, בזה אין נראה כאילו פקעה קדושת הבע"מ, ולכך לראבר"ש אסורה בכל ענין ולחכמים כשנשחטה אח"כ.

הרמב"ם בפירוש המשנה מחלק בין אם בהמה נמצאת תחת יד הבעלים, שנאסרת, ובין אם מכרה לאחר, שלדברי חכמים כאילו היא אינה מצויה ומותרת (וכן נקט לעיקר בלקוטי הלכות).
ויש אומרים שמחלוקת תנאים היא בדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, האם בשר הבע"מ נאסר בכל אופן או רק כשנשחטה קודם זריקת דם התמימה (עפ"י שיטמ"ק).

אודות שלשה עשר שופרות שבמקדש – נתבאר ביומא נה.
דין הרגלה בבכור ובפסולי המוקדשין – נתבאר בבכורות לב-לג.

פרק חמישי; דפים כד – כה

- לט. א. האם מותר להקדיש בכור בהמה כשהוא במעי אמו לקרבן עולה או שלמים ולהפקיעו בכך מדין בכור?
ב. אמר על הבכור עם יציאת רובו יהא עולה, מה דינו?
ג. אמר על הלקט (שוזכים בו העניים) שבאותה שעה שנעשה 'לקט' יהא הפקר לכל, מה דינו?
- א. מותר להקדיש בכור במעי אמו לעולה (שבכך מעלהו בקדושתו, להיותו כליל לה'). ודרשו מן הכתוב אך בכור אשר יבכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אתו – משיבוכר אי אתה מקדיש אבל אתה מקדיש בבטן), אבל לא לשלמים.
- ב. רב עמרם שאל מרב ששת אודות האומר על הבכור עם יציאת רובו יהא עולה, האם עולה הוא או בכור. ופשט לו שבכור הוא שהרי קדושת הבכור חלה בידי שמים שלא כקדושת עולה; 'דברי הרב ודברי התלמיד – דברי מי שומעין'.
- דוקא רובו, דהיינו רוב ראשו (ע' בכורות מו; רמב"ם תמורה ד, יב), אבל אמר 'עם יציאת מיעוטו' – ודאי חלה עליו קדושת עולה שהרי עדיין לא חלה עליו קדושת בכור (תוס').
ויש מצדדים שלפי מה שאנו נוקטים (ע' חולין סט; רמב"ם בכורות א) שהמוכר את הבכור לנכרי ביציאת שליש קדוש למפרע, א"כ י"ל שהוא הדין במקדיש ביציאת מיעוטו (עפ"י שפת אמת). וכבר נסתפקו בדבר התוס' בבכורות לה. וי"א שרק החלק שיצא נתקדש בקדושת בכור ואילו כל מה שבפנים נתקדש לעולה – עפ"י מהריט"א בכורות ג, לג; קהלות יעקב בכורות כה. וע"ע: אבני נזר יו"ד שצא-שצב; פרי יצחק ח"ב סוס"י סה).
- ג. אמר על הלקט 'עם נשירת רובו יהא הפקר' – נסתפק אילפא האם לקט הוא שכן קדושתו בידי שמים, או שמא הפקר הוא שכן זוכים בו עניים ועשירים. ואמר אביי 'דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין' והריהו לקט שהעניים בלבד זוכים בו.
- וכן פסק הרמב"ם (מתנות עניים ד, יד). ואם אמר קודם נשירת רובו יהא הפקר – אין הלקט חל עליו (עפ"י רש"י ותוס'). וע' מקדש דוד זרעים סב, ג).

דין הטלת מום בבכור קודם שיצא רובו – נתבאר בבכורות ג לה.